

**Farkas Jácint, Raffay Zoltán, Gonda Tibor (2024):
Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók
(Akadémiai Kiadó, Budapest, p. 180.)**

BAKSAI TÍMEA

BAKSAI Tímea: PhD hallgató, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola, Marketing és Turizmus Intézet; 7622 Pécs, Rákóczi út 80.; baksai.timea@pte.hu; <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0003-3227-0187>

Tímea BAKSAI: PhD student, Doctoral School of Regional Politics and Economics, Faculty of Business and Economics, University of Pécs; Rákóczi út 80., H-7622 Pécs, Hungary; baksai.timea@pte.hu; <https://orcid.org/my-orcid?orcid=0009-0003-3227-0187>

Az „Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók” című könyv hiánypótló alkotás a tekintetben, hogy rávilágít arra a tényre, miszerint jóval többen érintettek a témában, mint azt első hallásra gondolnánk. A könyv rendhagyó előszavában Michalkó Gábor, a HUN-REN CSFK Földrajztudományi Intézet kutatója és a Pannon Egyetem GTK professzora így nyilatkozik: „E könyv szerzői kimondva, kimondatlanul üzennek az olvasónak, hogy előbb-utóbb, ideig-óráig, így vagy úgy, de minden ember fogyatékossgal élővé válik, s mivel a 21. században az utazás létformává vált, a szabadidő eltöltésének, a hivatás végzésének meghatározó tevékenysége, így sürgős és hatékony szemléletváltásra van szükség” (Michalkó 2024a, 17.).

Az „Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók” új szemléletű munkának számít a turizmus, az akadálymentesség és a társadalmi befogadás keresztmetszetében. A könyv erőssége a szerzők tudományos és gyakorlati háttérének sokszínűsége, amely megóvjá a művet attól, hogy túlságosan száraz vagy kizárólag filozofikus hangvételű legyen. Érezhető benne a multidiszciplinaritás: a földrajz, a gazdaságtudományok, a jog, a filozófia és a szociológia szempontjai harmonikusan épülnek össze.

Az akadálymentesítés jelenleg mind hazánkban mind nemzetközi viszonylatban sok esetben a fizikai síkra korlátozódik, homogén célcsoportnak tekintve az érintetteket. A kiadvány célja felhívni a figyelmet a turisztikai szakemberek, a stratégiaalkotók és a gyakorlati megvalósítók körében ennek a paradigmaváltásnak a szükségességére.

A szerzők érdeklődési területének és végzettségének sokszínűsége adja a könyv igazi értékét. Miközben racionális gazdasági tényeket mutat be és elemez különféle kutatási módszertanokkal, mindezt fűszerezni tudja filozófiai háttérelméletekkel, így az olvasó számára nem lesz sem túl tényyszerű, sem túl „megfoghatatlan” bölcséleti jellegű. A 12 fejezetből álló kötet felépítése is jelez egy együtt

gondolkodást, az eltérő szemléletek összehangolását, mindegyik kutató saját fejezetei mellett részt vett legalább egy közös fejezet kidolgozásában. Így a nyolc egyszerű szerzős fejezet mellett négy közös kidolgozású is helyet kapott a könyvben.

A kötet első részében az elméleti megalapozás olvasható. Az első fejezetben Farkas (2024a) az utazástudomány történeti evolúciójának felvázolása közben arra hívja fel figyelmünket, hogy napjainkra mindannyiunk számára sokkal differenciáltabb egyéni és közösségi felelősségvállalásra van szükség az utazástudomány, az utazásszervezés és a megvalósítás területein. Megállapítja továbbá, hogy markáns különbség van az akadálymentesítés és az akadálymentesség között, mely ismét elvezet abba az új dimenzióba, miszerint a fizikai akadálymentesítésen túl a személyes használhatóság, a személyes élményigények mögötti valóságelemek fejlesztése a cél. A második fejezetben Raffay (2024a) definiálja a fogyatékoság különböző megjelenéseit, továbbá bemutatja, hogy a fogyatékoság nem csupán egészségügyi probléma, hanem egy összetett jelenség, amely az egyén testének, a környezettel és társadalmi hatásokkal való kölcsönhatásait tükrözi. A harmadik fejezetben Raffay (2024b) tovább elemzi a különböző korokban és földrajzi helyeken a fogyatékosággal élők társadalmi megítélését és a fogyatékosághoz kapcsolódó jelenségeket, azt vallva, hogy „minden társadalmat szemléletesen jellemez a fogyatékosággal élők-höz fűződő viszonya”. Az alap hozzáállás a korábbi és sajnos gyakran még a modern társadalmakban is az, hogy a fogyatékosággal élő ember ritkán élvez elismerést. A média ma folyamatosan azt sugallja, hogy a kiemelkedő értékek az egészség, a fiatalság, a szépség: az „ami szép, az jó is” platóni sztereotípiája mai túlzottan fogyasztásorientált világunkban a „csak a szép az, ami jó” szemléletben él tovább.

A negyedik fejezetben Gonda és Raffay (2024a) az akadálymentes turizmus hazai és nemzetközi jogi szabályozását mutatja be, mint a helyes és etikus gyakorlatok megalapozásának lehetőségeit. A fejezetben bemutatásra kerülnek a Magyarországon eddig megalkotott turizmusstratégiai dokumentumok – a Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia (2005-2013), a Turizmus 2.0 Stratégia, valamint a 2014-2024-es Nemzeti Turizmusfejlesztési Konceptió – releváns intézkedései.

Az ötödik fejezetben Gonda (2024) az akadálymentes turisztikai termékek lehetséges célcsoportjait ismerteti, túl az általánosan „elképzelt” mozgáskorlátozottakon, bár valóban ők vannak a célcsoporton belül túlsúlyban. Kiemeli, hogy 2011 és 2022 között hazánkban minőségi és mennyiségi változáson ment át a társadalom a fogyatékoság megítélésének tekintetében, azaz, akik korlátozottsággal élnek, nem sorolják magukat a fogyatékos személyek közé, ugyanakkor megállapítható, hogy az életkor előrehaladtával jelentősen nő a korlátozottsággal élők száma. Bár mérhetősége igen kritikus, nemzetközi adatbázisok azt mutatják, hogy közel 20 év távlatában – 2006-2023 között – a fogyatékosággal élők aránya majdnem háromszorosára, azaz 7,5 százalékról 20 százalékra nőtt. Az akadálymentesítés a turizmus minőségének pozitív eszköze lehet. A szerző vélelmezi, hogy amit nemzetközi egyezmények és különböző törvények eddig nem tudtak elérni, azt valószínűleg a gazdasági motivációk fogják előmozdítani.

A szerzők a hatodiktól a tizedik fejezetig az utazási korlátokat, az egyértelmű (látható) nehezítő tényezőket és a láthatatlan akadályokat veszik számba, majd az utazásszervezési dilemmákat járják körbe. Szó esik az együtt vagy külön utazás lehetőségéről, a nyelvi akadályokról, pénzhányról, társaság hiányáról, illetve más egyéb feltételezhető okokról. Górcső alá kerül, hogy milyen kiaknázatlan fejlesztési lehetőségek vannak jelenleg az infokommunikációs fejlesztésekben, illetve relevánsak lehetnek-e ezek a célcsoportban, helyettesítheti-e a valós élményt, ad-e a Michalkó-i értelemben vett „boldogító utazás” élményt. Majd Farkas (2024c) mélyebb értelmezésben vizsgálja, hogy a mesterséges intelligencia lehet-e akadálymentesség eszköze.

A tizenegyedik fejezetben Gonda és Raffay (2024b) a fogyatékossgal élők utazási szokásait tárják a szerzők az olvasó elé. A két kérdőíves kutatás egyike egy öt országot átfogó, 2019-2020-ben zajló felmérés, míg a másik egy 2023-ban, Magyarországon zajlott megkérdezés volt, így meglehetősen friss adatokról beszélhetünk. A minta összetétele nem volt reprezentatív, de a mintaszám okán alkalmas a helyes következtetések levonására. A fejezet a fogyatékossgal élők utazási szokásait vizsgálja (utazik-e vagy sem, ha utazik, annak mi az oka; utazási gyakoriság; az utazások során tapasztalt nehézségek; előnyben részesített programok; utazási motivációk; utastársak stb.). A kutatásból egyértelműen megállapítható, hogy a vizsgált célcsoport tagjai körében az utazási kedv és gyakoriság nagyobb a hazai átlagnál.

A tizenkettedik fejezetben Raffay és Gonda (2024) arra vállalkozott, hogy összegyűjtse és bemutassa a jelenleg fellelhető hazai és nemzetközi jó gyakorlatokat a témában. Nem titkolt céljuk, hogy ezt minél szélesebb körben el is terjesszék Magyarországon mind a szakemberek, a leendő szakemberek (képzés keretében) és a vállalkozások, turisztikai szolgáltatók, stratégiaalkotók szemléletmódjában. Kutatásuk missziója az inkluzív turizmus fejlesztése képzéssel, megismertetéssel, tudásátadással, figyelemfelhívással és legfőképp érzékenyítéssel, kilépve az elméleti keretektől és konkrét egyedi akciótervek, programok megalkotásával és megvalósításával, melyre az Akadálymentes Turizmus Nap egy említhető példa.

A könyv keretes szerkezetét adja, hogy Farkas Jácint nyitja és zárja egy-egy fejezettel (Farkas 2024a, e): a platóni, heideggeri filozófiai felütéssel kezdődő kötetet szintén egy bölcséleti résszel zárja. A turisztikai-utazói életforma egyelőre leginkább a világ nyugati felén létezik, a pár napos csecsemőtől a százéves kort megelőző utazót is magában foglalva. Megállapítja, hogy az akadálymentesség eszméje és gyakorlata minden különösebb megerőltetés nélkül kiterjeszthető az élmény- és boldogságszerzés dimenzióira. „Az, hogy túléltük az elmúlt évtízredek, önmagában bizonyíték arra, hogy mi emberek többek vagyunk egy gyenge fizikumú antropológiai fejlődési lépcsőnél” (Kropotkin 1908; Dugatkin 2011; Polányi K. 2004, idézi Farkas 2024e, 162.). Az ember értelmezése szerint „lehetőség-lény” is. A felvilágosodás és a modernitás programja arra helyezte a hang-

súlyt, hogy az ember alapvetően racionális lény. A szerző szakítani kíván a nyugat-centrikus megközelítési móddal, és egy filozófiaibb kultúrameghatározás irányába indul el. Adlert idézve az ember kezdetektől fogva azért alakít ki különböző társadalmakat és kultúrákat, hogy a természeti világ többi szereplőjéhez képest jelentősnek mondható fizikai fogyatékoságait kompenzálni tudja. Ennélfogva a közösség- és társadalomépítés alapvetően egy akadálymentesség-természetű emberi cselekvésfolyam, amelyről gyakran megfeledkezünk.

A könyv pozitívumai, erősségei között említhetjük, hogy az újszerű szemlélet az akadálymentesség fogalmát kitágítva túllép a fizikai korlátokon, és a személyes használhatóságot, az élményigényeket is középpontba helyezi. A lefolytatott empirikus kutatás két kérdőíves vizsgálata naprakész adatokat tartalmaz, amelyekre építeni lehet a későbbi stratégiákat is. Kiemelendő a folyamatos reflexió, a filozófiai háttér (pl. Platón, Heidegger, Adler idézése) elmélyíti a szakmai diskurzust, és elkerüli, hogy a téma pusztán technikai kérdéssé váljon. Nem utolsósorban pozitívuma a könyvnek, hogy gyakorlati javaslatokat fogalmaz meg. A könyv nem elégszik meg az elméleti kerettel, hanem cselekvési tervek és jó gyakorlatokat is bemutat.

A könyvvel kapcsolatban néhány kritikai észrevétel is megemlíthető. Bár a kérdőíves kutatások mintaszáma megfelelő, a reprezentativitás hiánya korlátozhatja az eredmények általánosíthatóságát. Túlsúlyban van a fejlett országokra jellemző perspektíva, a szerzők törekszenek arra, hogy szakítsanak a nyugat-centrikus megközelítéssel, a könyv alapvetően mégis európai, illetve magyar fókuszú, azonban globális szinten (például Ázsia, Afrika) az akadálymentesség kérdésköre eltérően alakulhat. Fejezetenkénti stíluskülönbségek érhetők tetten; a több szerző miatt helyenként érezhető a hangnem és a megközelítés ingadozása, de a közösen írt fejezetek harmonizáló szerepe ezt jól ellensúlyozza.

Az „Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók” tehát megerősíti, hogy a jövő turizmusának nem lehet célcsoportokat kirekesztő jellege. A fogyatékoság nem kivételes, hanem potenciálisan mindenkit érintő állapot, így az akadálymentesítés társadalmi, gazdasági és erkölcsi érdek.

A könyv fontos üzenete, hogy az inkluzív szemlélet nem csupán „jófejség”, hanem piaci lehetőség is. A turizmusipar szereplőinek tehát hosszú távon elemi érdeke az akadálymentesség előmozdítása. Aki turizmusfejlesztéssel, várostervezéssel vagy társadalmi befogadással foglalkozik, annak szinte kötelező olvasmány. A könyv jól illeszkedik a nemzetközi törekvésekbe, de a magyar kontextusban különösen fontos mérőföldkő lehet a jövőbeni inkluzív stratégiai tervezésben.

Más, hasonló témájú írásokkal összevetve a kötet több újdonsággal is szolgál. Buhalis és Darcy (2011) szintén a turizmus akadálymentesítéséről szól, de sokkal inkább egy globális marketing- és gazdasági szempontból közelíti meg a témát. Az Utazástudomány ehhez képest erősebben filozofikus és társadalomkritikus, nem csupán piacépítési lehetőséget lát az akadálymentességben. Az Utazástudomány színesebb megközelítést kínál a korábban a témában megjelent

tanulmányokkal szemben, egyszerre mutat adatokra, jogi szabályozásokra és kulturális-filozófiai hátterekre. Michalkó (2010) „Boldogító utazás” című munkájában az utazás életminőség-javító szerepét vizsgálta. Az Utazástudomány ezt az életminőség-fókuszot továbbviszi, és hozzáadja az akadálymentességi aspektust, így lényegében kibővíti Michalkó korábbi gondolatait egy új társadalmi dimenzióval.

Ezzel a rövid összefoglalóval ajánlom szíves figyelmébe az Akadémiai Kiadó utazástudományi új kötetét mindazon gazdasági turisztikai szakemberek, oktatók, hallgatók és tudatos utazók számára, akik érdeklődnek az utazásszervezés új trendjei, a turisztikai termékfejlesztés, az inkluzív turizmus iránt, mindezt filozófiai köntösbe csomagolva.

Irodalom

- Buhalis, D., Darcy, S. (2011): *Accessible Tourism: Concepts and Issues*. Channel View Publications, Bristol <https://doi.org/qg2k>
- Farkas J., Raffay Z., Gonda T. (2024): *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Farkas J. (2024a): Utazni kell. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 19–27.
- Farkas J. (2024b): Együtt vagy külön: az utazásszervezés dilemmái. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 84–91.
- Farkas J. (2024c): A „mesterséges intelligenciák” mint lehetséges akadálymentességi eszközök. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 102–107.
- Farkas J. (2024d): Ezüst utazók az unokával. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 119–126.
- Farkas J. (2024e): Turizmus és térfogyasztás vs. utazás és kulturális gyarapodás. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 160–166.
- Farkas J., Raffay Z.: Az infokommunikációs fejlődés áldása vagy átka, az utazási portálok üzemeltetőinek. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 108–118.
- Gonda T. (2024): A hozzáférhető turizmus iránti kereslet. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 66–83.
- Gonda T., Raffay Z. (2024a): Az akadálymentesítés és az akadálymentes turizmus nemzetközi és hazai szabályozása. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 52–65.
- Gonda T., Raffay Z. (2024b): A fogyatékossgal élők utazási szokásai. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 127–142.
- Michalkó G. (2010): *Boldogító utazás: A turizmus és életminőség kapcsolatának magyarországi vonatkozásai*. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest
- Michalkó G. (2024): Akadálytalanul. Rendhagyó lektori előszó. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 17–18.
- Raffay Z. (2024a): A funkcionális fogyatékossgok definíciói és különböző megjelenési formái. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 28–34.

- Raffay Z. (2024b): A fogyatékosággal élők helyzetének változása történelmi kitekintésben. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 35–51.
- Raffay Z. (2024c): A láthatatlan falak: a nyelvi akadályok kérdésköre. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 92–101.
- Raffay Z., Gonda T. (2024): Hazai és nemzetközi jó gyakorlatok az akadálymentes turizmus terén. In: Farkas J., Raffay Z., Gonda T.: *Utazástudomány: akadálymentességi dimenziók*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 143–159.